

LIVSMEDELSMARKNADSOMBUDSMANNENS ANVISNING OM DATA PÅ LIVSMEDELSMARKNADEN

Uppdaterad 17.6.2026

Elintarvikemarkkinavaltuutettu
Livsmedelsmarknadsombudsmannen
The Food Market Ombudsman

Tillämpningsanvisningar för livsmedelsmarknadslagen

Livsmedelsmarknadsombudsmannens anvisningar innehåller anvisningar som stöd för efterlevnaden av bestämmelserna om livsmedelsmarknaden. Syftet med anvisningarna är att ge aktörerna inom sektorn råd och anvisningar om tillämpningen av bestämmelserna i livsmedelsmarknadslagen.

Tolkningarna i anvisningarna är till sin natur riktgivande och har ingen rättslig bindande verkan.

- Även om anvisningarna inte är bindande avgör livsmedelsmarknadsombudsmannen anhängiggjorda fall enligt de principer som beskrivs i dem.

- Varje aktör ansvarar alltid för att den egna verksamheten är lagenlig. Om du är osäker på om din verksamhet är lagenlig ska du kontakta vårt kontor, din branschorganisation eller en expert som är insatt i regleringen av livsmedelsmarknaden.

De situationer som beskrivs i anvisningarna är förenklade exempel. I konkreta situationer ska alla detaljer i ärendet beaktas. Därför är exemplen inte nödvändigtvis direkt tillämpliga i praktiken.

Anvisningarna kan behöva uppdateras efter publiceringen. Kontrollera alltid den senaste uppdaterade versionen av anvisningarna.

- Dessa anvisningar har utfärdats 17.12.2025 och uppdaterats 17.6.2026 med anledning av ändringen av livsmedelsmarknadslagen ([509/2026](#); [RP 36/2026 rd](#))

Mål för anvisningen om data på livsmedelsmarknaden

Att samla in, dela och utnyttja information (data) om produktionen och tillverkningen av livsmedel är en allt viktigare del av verksamheten på livsmedelsmarknaden. Många allmänna krav på ansvarstagande inom näringsverksamheten och produkternas spårbarhet gäller också aktörer i livsmedelskedjan. Verksamheten i anslutning till dessa data ska dock vara rättvis och transparent. I all reglering och avtalsverksamhet som gäller data är det viktigt att trygga rättigheterna för den som producerar och äger informationen. Med tanke på livsmedelskedjans verksamhet är det dessutom viktigt att tillgången till data som beskriver marknadens funktion och utveckling är jämlik samt i synnerhet att data är tillgängliga på skäliga och icke-diskriminerande villkor också för aktörer med en svagare förhandlingsposition i kedjan.

I Europeiska unionens allmänna bestämmelser om data har man fäst uppmärksamhet vid samma mål. Livsmedelsmarknadsombudsmannen har redan tidigare uppmärksammat avtalsvillkor och praxis som rör data kopplade till jordbruksprodukter och livsmedel. Den allmänna anvisningen om data på livsmedelsmarknaden publicerades i december 2025.

I livsmedelsmarknadslagens 4 b § tryggas leverantörernas rättigheter i avtalsförhållanden och handelssätt vad gäller delning och utnyttjande av data.

Syftet med denna anvisning är att ge en översikt över innehållet i livsmedelsmarknadslagens bestämmelser om produktion, delning och utnyttjande av data samt att styra företag på livsmedelsmarknaden till att använda lagliga avtalsvillkor och god affärssed.

Vilka avtal om data övervakar livsmedelsmarknadsombudsmannen?

Livsmedelsmarknadslagen tillämpas på avtal och avtalsförfaranden som rör handel med jordbruksprodukter och livsmedel mellan näringsidkare. I avtal som gäller handel med produkter avtalas allt oftare också om produktion, överlåtelse och utnyttjande av data i anslutning till dem. Även tillsynen över dessa avtalsvillkor hör till livsmedelsmarknadsombudsmannens behörighet när de är en del av ett avtal om handel med jordbruksprodukter och/eller livsmedel.

Livsmedelsmarknadsombudsmannen övervakar dock inte att alla avtal eller annan lagstiftning som gäller data följs:

- avtal och arrangemang som gäller det allmänna utbytet av data som samlats in på livsmedelsmarknaden, standardisering av plattformar och databehandlingstjänster faller utanför anvisningarna.
- Tillsynen över EU:s dataförordning (EU 2023/2854), vars tillämpning inleddes i september 2025, faller utanför anvisningarna.¹
- Tillsynen över EU:s allmänna dataskyddsförordning (EU 2016/679) faller utanför anvisningarna.²

Exempel 1

Aktörerna inom sektorn kan avtala om lagring, bearbetning och förmedling av sina data till exempel med olika producenter av datatjänster. I och med sådana avtal kan det också uppstå krav som rör gemensamma gränssnitt för data och presentation av data. Livsmedelsmarknadsombudsmannen är inte behörig att övervaka avtalsvillkor och praxis för ordnande av datatjänster.

Exempelvis aktörer inom handeln har kunnat ta i bruk sådana definitioner av presentation av data och innehåll som rör gemensamma gränssnitt. Om dessa krav som ställs på data är en del av köpeavtalet mellan varuleverantören och köparen, hör tillsynen över dessa avtalsvillkor och praxis till livsmedelsmarknadsombudsmannens behörighet.

Vad är skillnaden mellan data som grundar sig på lag och databaserade på avtal?

Med tanke på målen i direktivet om otillbörliga handelsmetoder och livsmedelsmarknadslagen är det viktigt att beakta följande åtskillnad, som påverkar tillämpningen av bestämmelserna och anvisningen:

- kraven på produktion, delning och utnyttjande av data i EU:s lagstiftning eller den nationella lagstiftningen (t.ex. lagstiftningen om ansvarstagande³) gäller normalt flera parter i

¹ Dataförordningen tillämpas på data som produceras av enheter och tjänster i anslutning till dem som anslutits till datanätet samt på databehandlingstjänster (t.ex. molntjänster). Om en jordbrukare delar positionsdata direkt från traktorns GPS-anordning till köparen finns föreskrifter om verksamheten i dataförordningen, vars tillämpning övervakas av Traficom (lagen om tillsyn över förvaltningen och delningen av data 1148/2025). Om jordbrukaren dock skriver ut till exempel positionsdata i en rapport eller fyller i dem i den form som köparen kräver i ett dokument eller i datanätet, omfattas verksamheten inte nödvändigtvis av tillämpningsområdet för dataförordningen. Tillsynen över ett köpeavtal som gäller sådana data hör till livsmedelsmarknadsombudsmannens verksamhetsområde.

² Dessa data kan innehålla både personuppgifter och andra data. Tillsynen över dataskyddsförordningen ankommer på dataombudsmannen.

³ Bestämmelser om data som hänför sig till hållbarhetseffekter och om krav på spårbarhet finns bland annat i direktivet om företagens hållbarhetsrapportering (CSRD) och i förordningen om avskogningsfria produkter (EUDR).

livsmedelskedjan, som är verksamma på olika nivåer. Även om uppfyllandet och dokumentationen av dessa krav exempelvis åläggs endast aktörerna inom handelssektorn, hör produktionen och delningen av den föreskrivna informationen till alla aktörer som omfattas av tillämpningsområdet. Aktörer i livsmedelskedjan har rätt att av varandra få den information som de behöver för att uppfylla sina lagstadgade skyldigheter, även om man inte separat har kommit överens om utlämnande av uppgifter. Den som begär uppgifterna ansvarar för att ensidigt framställda krav på information hänför sig till fullgörandet av lagstadgade skyldigheter och att de förfaranden som föreskrivs i 4 b § i lagen om livsmedelsmarknaden iakttas.

- Om lagstiftningen inte ställer krav på produktionen och delningen av information, kan man avtala om dessa. Köparen har alltid rätt att bestämma vilka produkter hen vill köpa. Innan ett avtal ingås får hen definiera egenskaperna hos de produkter som ska köpas och därmed även till exempel ESG-standarder (miljökonsekvenser, sociala konsekvenser och god förvaltningssed) och de certifikat och revisioner som krävs. I avtalsvillkoren och praxisen ska man beakta de krav i livsmedelsmarknadslagen som specificeras närmare nedan.

Om det inte finns bestämmelser i lagstiftningen eller i köpeavtalet om produktion och delning av data, har köparen inte rätt att ensidigt kräva dessa.

Vem betalar för produktion, delning och utnyttjande av data?

Det finns inga direkta bestämmelser i lagstiftningen om priset på data eller ersättning av kostnader i anslutning till produktionen av data. Avtal om egenskaperna hos och priserna för jordbruksprodukter och livsmedel omfattas av avtalsfriheten. Köparens rätt att kräva information om till exempel produktionsförhållanden eller råvaror kan i allmänhet jämföras med att köparen kräver en särskild egenskap hos produkten.

Exempel 2

Ovan har konstaterats att köparen har rätt att av leverantören kräva all den information som krävs enligt lagstiftningen. Om man inte separat har kommit överens om priset på data eller ersättning av kostnaderna för att producera data, behöver köparen inte betala för dem separat.

Om data inte krävs i enlighet med lagstiftningen får köparen endast kräva dem med stöd av avtal. Om man inte separat har kommit överens om priset på data eller ersättning av kostnaderna för att producera data, behöver köparen inte betala för dem separat.

Om köparen under avtalsperioden kräver att leverantören ska lämna sådana uppgifter som inte har avtalats, kan situationen jämföras med att köparen ensidigt ändrar de egenskaper som krävs av produkten. Enligt 2 c § i lagen är det förbjudet att ensidigt ändra avtal, men leverantören kan samtycka till att avtalet ändras. Hen har då rätt att få den ersättning för uppfyllandet av de nya kraven på information som parterna kommit överens om.

Livsmedelsmarknadslagen 4 b §: Förbud mot att kräva vissa uppgifter

Livsmedelsmarknadslagens specialbestämmelse om avtal om data träder i kraft 22.6.2026. Om avtalet mellan leverantören och köparen har ingåtts före denna dag, ska avtalet i fråga bringas i

överensstämmelse med bestämmelsen senast 30.11.2026. Även om avtalet inte har ändrats vid den tidpunkten befriar det inte från skyldigheten att följa bestämmelsen.

Enligt paragrafen:

Köparen får inte tillämpa ett avtalsvillkor enligt vilket köparen kan kräva att leverantören till köparen lämnar sådan information om sina tekniska anvisningar, sina receptsystem, sin kostnadsstruktur eller sina produktionsätt som köparen inte behöver för att uppfylla avtalets syfte eller fullgöra krav enligt nationell lagstiftning eller Europeiska unionens lagstiftning eller sådana krav i fråga om produktionsätten som köparen uttryckligen har förbundit sig till.

Om leverantören med stöd av ett avtal ska ge köparen information om sina tekniska anvisningar, sina receptsystem, sin kostnadsstruktur eller sina produktionsätt, ska köparen för leverantören motivera att informationen behövs och meddela leverantören vad köparen använder informationen till. Köparen får inte använda informationen för något annat ändamål än det som köparen uppgett.

Vad som föreskrivs i 1 och 2 mom. tillämpas inte på sådan information som leverantören erbjuder köparen.

Paragrafen tillämpas på alla avtal och förfaranden som rör handel med jordbruksprodukter och livsmedel mellan näringsidkare, när varuleverantörens omsättning är mindre än köparens och köparens omsättning är minst två miljoner euro. Dessutom tillämpas paragrafen alltid på offentlig upphandling av jordbruksprodukter och livsmedel, det vill säga när köparen är en myndighet som avses i livsmedelsmarknadslagen.

Syftet med 4 b § i livsmedelsmarknadslagen är att förbättra skyddet av uppgifter om leverantörens affärsverksamhet och förebygga den kostnadsbörda som onödiga krav på information medför.

Paragrafen gäller inte alla uppgifter som köparen kräver, utan endast de som anges i 1 mom.

Förbudet i 1 mom. gäller avtalssituationer där köparen på basis av avtalet utan godtagbart behov kräver **följande uppgifter av leverantören:**

- Uppgifter som gäller tekniska anvisningar, recept och produktionsmetoder kan innehålla affärshemligheter eller andra detaljer och anvisningar som rör produktinnovationer och tillverknings teknik och som leverantören vill skydda mot kopiering.
- Uppgifterna om kostnadsstrukturen kan avslöja uppgifter om kostnaderna för och prissättningen av leverantörens affärsverksamhet för köparen.

Enligt förbudet i paragrafen får ovan nämnda uppgifter inte krävas ens på basis av avtal, om de inte är nödvändiga för köparen för att

- 1) uppfylla avtalets syfte,
- 2) uppfylla kraven i nationell lagstiftning eller EU-lagstiftning eller
- 3) uppfylla de krav på tillverkningsätt som köparen uttryckligen har förbundit sig till.

Det kan vara fråga om att **uppfylla avtalets syfte** till exempel när:

- köparen erbjuder kredit för anskaffning av djur och foder. En kreditgivare har rätt att få nödvändiga uppgifter om en kredittagares kreditvärdighet, men informationskraven får inte överstiga den nivå av uppgifter som till exempel ett kreditinstitut behöver i motsvarande situationer.
- affären i egenskap av den som tillverkar det egna märket har sådana behov av information om recept och produktionssätt i anslutning till genomförandet av avtalets syfte som köparen av varumärkesprodukten inte har.
- det i avtalet har avtalats att produktens pris eller det förfarande som hänför sig till justeringen av priset under kontraktperioden följer kostnadsutvecklingen för råvarorna eller andra kostnader för leverantören. Däremot har köparen i avtalsförhandlingar inte rätt att kräva uppgifter om leverantörens kostnader som motivering till de priser som leverantören erbjuder.

Uppfyllandet av kraven i den nationella lagstiftningen eller EU-lagstiftningen kan kräva att mycket detaljerade uppgifter lämnas till köparen. Köparens behov av information kan till exempel grunda sig på att:

- köparen måste ge konsumenten noggrann information om produktens egenskaper (förordningen om livsmedelsinformation (EU) 1169/2011).
- köparen i nästa säljled har ett eget ansvar för att produkten och produktionskedjan överensstämmer med bestämmelserna (ekoförordningen (EU) 2018/848, förordningen om livsmedelshygien (EG) 853/2004 och HACCP, spårbarhetsförordningen (EG) 178/2002, växtskyddsmedelsförordningen (EG) 1107/2009 och resthaltsförordningen (EG) 396/2005, GMO-förordningen (EG) 1829/2003 och 1830/2003, djurtransportförordningen (EG) 1/2005 och slaktförordningen (EG) 1099/2009.
- köparen är skyldig att säkerställa dokumentationen i anslutning till hållbarhetsregleringen (förordningen om avskogningsfria produkter EUDR (EU) 2023/1115 samt den kommande CSRD-rapporteringen)

Ovan har konstaterats att köparens rätt att kräva den information som krävs enligt lagstiftningen inte är beroende av om man har avtalat om saken. Köparen kan dessutom behöva uppgifter av leverantören för att **uppfylla sådana krav på produktionssätt som köparen uttryckligen har förbundit sig till**. Krav som överskrider de lagstadgade kraven ska alltid avtalas i avtalet mellan köparen och leverantören.

Det är oftast frågan om till exempel:

- revisions- och certifieringsstandarder och -märken. Köparen kan ha anslutit sig till en standard enligt vilken hen ska säkerställa att hela leveranskedjan uppfyller kraven i standarden.
- miljöåtaganden. Om köparen offentligt har åtagit sig till exempel koldioxidneutralitet inom en viss tidsram kan denna behöva uppgifter om leverantörens växthusgasutsläpp.
- andra åtaganden som gäller ansvarsfull upphandling i leveranskedjan. Köparen har till exempel kunnat förbinda sig till ansvarsfull användning av antibiotika eller kraven på djurens välbefinnande.

I paragrafens 2 moment föreskrivs dessutom tre krav för köparen i en situation där leverantören enligt avtalet ska lämna ovan nämnda uppgifter:

- 1) köparen ska motivera för leverantören att uppgifterna i fråga är nödvändiga
- 2) köparen ska meddela leverantören för vilket ändamål hen använder den information hen fått
- 3) köparen förbjuds att använda den information hen fått för något annat ändamål än det som uppgetts.

Motiveringsskyldigheten innebär att köparen som stöd för sitt krav på information ska ange en eller flera av de ovan nämnda grunderna, preciserade i förhållande till avtalet i fråga, för leverantören. Denna motivering är dock inte i sig tillräcklig, utan köparen ska dessutom meddela leverantören för vilket ändamål hen ämnar använda informationen. Att ange användningsändamålet för uppgifterna är relevant, eftersom uppgifterna enligt bestämmelsen inte får användas för andra ändamål. Om köparen får nya behov av att använda den information som hen har mottagit, kan köparen och leverantören enligt paragrafen förarbeten utan hinder av bestämmelsen ingå ett separat avtal om utnyttjande av informationen.

Motiverings- och anmälningsskyldigheten gäller inte alla krav på information och utlämnande av uppgifter separat, utan motiveringarna och anmälningarna kan också lämnas på förhand till exempel för hela avtalsperioden.

Exempel 3

Enligt avtalet mellan köparen och leverantören ska *"leverantören lämna de uppgifter som behövs för att syftet med avtalet ska uppnås samt de uppgifter som hänför sig till de standarder som köparen använder vid tidpunkten för lämnandet av uppgifterna"*.

Köparen i fråga handlar i strid med bestämmelsen om hen kräver någon information om leverantörens tekniska anvisningar, recept, kostnadsstruktur eller produktionsmetoder. Bestämmelsen kräver att de uppgifter som begärs har avtalats i avtalet tillräckligt specificerat. Leverantören – och vid behov Livsmedelsmarknadsombudsmannen – ska även i efterhand kunna försäkra sig om att

- kravet på information motsvarar det som avtalats,
- kravet på information motsvarar det användningsändamål som förutsätts i bestämmelsen, och
- kravet på information är motiverat och uppgifternas användningsändamål har angetts i enlighet med lagen.

Dessutom anses sådana krav på information som köparen ensidigt har ändrat strida mot 2 c § i livsmedelsmarknadslagen.

Exempel 4

Enligt avtalsvillkoret ska *"leverantören varje skördeperiod lämna köparen de mängduppgifter som den bifogade tabellen förutsätter om de gödselmedel och bränslen som används åkerskiftesvis för att säkerställa köparens mål om kolneutralitet."*

Köparen i fråga handlar i strid med bestämmelsen om hen kräver information om varuleverantörens kostnadsstruktur. Det kan vara möjligt att kräva den informationen om det i avtalet har specificerats köparens mål om kolneutralitet, som köparen "uttryckligen har förbundit sig till". Utöver att förbindelsen ska vara offentlig får detaljerade krav på information inte överskrida köparens behov i anslutning till förbindelsen. Om leverantören till exempel kan erbjuda köparen motsvarande uppgifter om koldioxidavtryck verifierade av en tillförlitlig extern part, behöver köparen inte nödvändigtvis de nämnda detaljerade skiftesvisa kostnadsrelaterade uppgifterna.

I denna anvisning har förbjudna förfaranden som rör användning av uppgifter för andra ändamål än det angivna redan beskrivits, även innan 4 b § infördes:

Exempel 5

I ett köpeavtal har man kommit överens om att varuleverantören ger köparen de skiftesspecifika uppgifter om odlingen som köparen behöver för att visa att produkten uppfyller de ESG-krav som föreskrivs i lagen eller marknadsförts till kunderna. Om man i avtalet inte har kommit överens om kontroller på jordbrukarens gård, får sådana inte genomföras ensidigt.

I paragrafens 3 mom. konstateras för tydlighetens skull att ovan nämnda förbud och skyldigheter som gäller köparen inte tillämpas på sådan information som leverantören erbjuder köparen. Undantaget gäller inte till exempel situationer där leverantören i sitt anbud lämnar information till köparen som köparen har krävt.

Vilka andra bestämmelser i livsmedelsmarknadslagen kan tillämpas på avtal om data?

Även följande bestämmelser i livsmedelsmarknadslagen kan tillämpas direkt på avtal om handel med jordbruksprodukter och livsmedel, där man också avtalar om frågor som gäller data:

2 c § Ensidiga ändringar av villkoren

Enligt paragrafen:

I ett avtal får det inte tillämpas ett villkor eller förfarande enligt vilket köparen ensidigt kan ändra villkoren i ett leveransavtal för jordbruksprodukter eller livsmedel i fråga om intervall, metod, plats, tid eller volym för leveransen, kvalitetskrav, betalningsvillkor eller priser, eller vad gäller tillhandahållandet av de tjänster som avses i 2 d § 2 mom.

Paragrafen tillämpas på alla avtal och förfaranden som rör handel med jordbruksprodukter och livsmedel mellan näringsidkare, när varuleverantörens omsättning är mindre än köparens och köparens omsättning är minst två miljoner euro. Dessutom tillämpas paragrafen alltid på offentlig upphandling av jordbruksprodukter och livsmedel, det vill säga när köparen är en myndighet som avses i livsmedelsmarknadslagen.

Normalt gäller förbudet exempelvis ensidig ändring av mängderna som ska levereras eller priset.

I avtalen kan man också komma överens om data som rör produkterna och som gäller verifieringen av en produkts kvalitet. Kvalitetskraven kan omfatta avtalsvillkor som gäller produktion, leverans och utnyttjande av data om produktens hållbarhet och ansvarstagande (inklusive ESG-kriterier och standarder).

Köparen har inte heller rätt att ensidigt ändra avtalsvillkor som gäller dessa omständigheter. Förbudet gäller också en situation där man i avtalet har kommit överens om köparens rätt att ändra exempelvis ansvarskraven och skyldigheterna i anslutning till produktionen av data. Köparen får inte heller under avtalsperioden åberopa exempelvis ändringar i en extern standard eller certifiering.

Paragrafen som baserar sig på direktivet om otillbörliga handelsmetoder grundar sig på att avtal som upprättats och skrivits på ett heltäckande sätt tryggar den svagare partens rättigheter. Praxis som har införts ensidigt och utanför avtalet kan anses strida mot bestämmelsen.

Exempel 6

I ett köpeavtal har man kommit överens om att varuleverantören ger köparen de skiftesspecifika uppgifter om odlingen som köparen behöver för att visa att produkten uppfyller de ESG-krav som föreskrivs i lagen eller marknadsförts till kunderna. Om man i avtalet inte har kommit överens om kontroller på jordbrukarens gård, får sådana inte genomföras ensidigt.

2 h § Företagshemligheter och tekniska anvisningar

Enligt paragrafen:

Bestämmelser om förbud mot att obehörigt skaffa, utnyttja eller röja företagshemligheter eller obehörigt utnyttja eller röja tekniska anvisningar samt om andra därmed anslutna åtgärder finns i lagen om företagshemligheter (595/2018).

Ovan har det redan konstaterats att 4 b § i livsmedelsmarknadslagen begränsar köparens rätt att ens på basis av avtal kräva information om till exempel leverantörens produktionsmetoder och recept. Bestämmelsen i 2 h § i livsmedelsmarknadslagen som hänvisar till skyddet av företagshemligheter kompletterar detta skydd för leverantörer.

Livsmedelsmarknadsombudsmannen övervakar att lagen om företagshemligheter följs när det gäller försäljning av jordbruksprodukter från producenten till livsmedelsindustrin eller parti- eller detaljhandeln och när det gäller försäljning av jordbruksprodukter eller livsmedel från livsmedelsindustrin till parti- eller detaljhandeln. Livsmedelsmarknadsombudsmannen kan hos marknadsdomstolen ansöka om förbud mot att fortsätta verksamhet som strider mot lagen om företagshemligheter.

Syftet med lagen om företagshemligheter är att förbättra företagets möjligheter att försvara sina affärshemligheter och få rättsskydd i kränkningssituationer. Som affärshemlighet betraktas information med ekonomiskt värde som inte är allmänt känd och som dess innehavare har försökt skydda. Som affärshemligheter kan betraktas till exempel produktrecept, produktionsmetoder samt detaljerade uppgifter om näringsverksamhetens kostnader och lönsamhet. Bedömningen görs från fall till fall och grundar sig på ovannämnda kriterier för affärshemligheter.

Inte heller köparens bindande lagstadgade skyldigheter ger nödvändigtvis rätt att ensidigt kräva information som utgör den andra avtalspartens affärshemligheter. Denna princip regleras till exempel i artikel 5 i direktiv (EU) 2024/1760 om aktsamhetsplikt i fråga om företagets hållbara verksamhet. Enligt direktivets inledande stycke 64: ”Syftet med detta direktiv är inte att kräva att företag offentliggör intellektuellt kapital, immateriella rättigheter, know-how eller innovationsresultat som skulle klassificeras som företagshemligheter enligt definitionen i direktiv (EU) 2016/943”. I praktiken får köparen inte kräva uppgifter som rör leverantörens affärshemligheter, särskilt inte i situationer där leverantören kan tillhandahålla de uppgifter som köparen behöver i en sammanställd eller ändrad form som inte avslöjar affärshemligheter.

När lagen förbjuder förvärv och användning av företagshemligheter utan tillstånd gäller bestämmelsen inte uppgifter som lämnats ut och använts i enlighet med ett avtal. Däremot kan utlämnande av information som erhållits i enlighet med lag eller avtal till andra parter utan tillstånd eller utnyttjande i andra än överenskomna syften strida mot bestämmelsen.

4 § Andra förbjudna villkor (oskäligen avtalsvillkor och förfaranden som strider mot god affärssed)

Enligt paragrafen:

Bestämmelser om förbud mot att i avtal mellan näringsidkare använda sådana villkor eller tillämpa sådan praxis som för de näringsidkare som är den andra parten i avtalen är oskäligen med beaktande av det behov av skydd som sistnämnda näringsidkare har till följd av sin svagare ställning samt övriga omständigheter som inverkar på saken finns i 1 § i lagen om reglering av avtalsvillkor mellan näringsidkare (1062/1993).

Bestämmelser om förbud mot att i näringsverksamhet använda ett förfarande som strider mot god affärssed eller annars är otillbörligt mot en annan näringsidkare finns i 1 § i lagen om otillbörligt förfarande i näringsverksamhet (1061/1978).

Livsmedelsmarknadsombudsmannen övervakar att bestämmelserna i dessa lagar följs när det gäller försäljning av jordbruksprodukter från producenten till livsmedelsindustrin eller parti- eller detaljhandeln och när det gäller försäljning av jordbruksprodukter eller livsmedel från livsmedelsindustrin till parti- eller detaljhandeln. Livsmedelsmarknadsombudsmannen kan hos marknadsdomstolen ansöka om förbud mot att använda sådana avtalsvillkor eller praxis som avses i de ovannämnda bestämmelserna som är oskäligen eller strider mot god affärssed.

Bestämmelserna är mycket öppna och vid tolkningen av dem beaktas alla omständigheter som påverkar frågan. Bedömningen görs alltså från fall till fall. Vilka villkor som bedöms vara ”oskäligen” eller ”strida mot god affärssed” kan därför inte anges uttömmande på förhand.

Livsmedelsmarknadsombudsmannen fäster uppmärksamhet vid följande omständigheter i bedömningen av om leveransavtal och praxis som gäller jordbruksprodukter och livsmedel eventuellt är oskäligen eller strider mot god sed:

- I oskäligen avtal är det vanligt att avtalsvillkoren ensidigt har dikterats för den svagare parten (”acceptera eller avstå”). Avtalsvillkoren i de avtal som parterna förhandlat fram bedöms i allmänhet inte vara oskäligen.
- Avtalsvillkor som förhandlats fram kan dock vara oskäligen om avtalsparternas möjligheter att påverka avtalsförhandlingarna är i obalans. Särskild uppmärksamhet fästs vid situationer där avtalsparternas ekonomiska resurser och juridiska kompetens avviker avsevärt från varandra.
- Avtalsvillkoren kan visa att rättigheterna och skyldigheterna är klart obalanserade i förhållande till varje avtalsparts ekonomiska och övriga bärkraft. Exempelvis kan riskerna i anslutning till fullgörandet av avtalet ha överförts ensidigt till den svagare parten (ansvar även för oförutsedda omständigheter och marknadsförändringar) eller oproportionerligt stora påföljder för överträdelser av avtalet kan ha angetts (avtalsböter som är oberoende av de faktiska skadorna, ensidig hävning eller uppsägning av avtalet).
- Utgångspunkten för alla avtalsförhållanden är att ett avtal som gäller tills vidare kan sägas upp att upphöra efter en uppsägningstid. Ett avtalsvillkor kan vara oskäligen om det hindrar varuleverantören från att säga upp ett avtal som gäller tills vidare inom skäligen tid eller om villkoren för uppsägningen avviker avsevärt från varandra. Det kan också betraktas som oskäligen

och strida mot god sed om köparen säger upp avtalet för att därefter ensidigt ändra leverantörens skyldigheter eller sina egna rättigheter – till och med av orsaker som köparen varit medveten om redan när avtalet ingicks.

När det i leveransavtalen för jordbruksprodukter och livsmedel har avtalats om produktion, delning och utnyttjande av data, bedömer livsmedelsmarknadsombudsmannen om dessa avtalsvillkor eventuellt är oskäligen enligt samma principer. Vid bedömningen av avtalsvillkoren som gäller data beaktas särskilt att jordbruksproducenter och små livsmedelstillverkare har en anmärkningsvärt ojämlig ställning jämfört med till exempel butikskedjor som administrerar omfattande informationssystem. Även om företagen har infört internationella ESG-standarder som i sig är godtagbara, kan de särskilda tekniska kraven på produkterna i fråga och deras produktion samt framför allt ensidiga språkrav i anslutning till verifieringen av dem anses vara oskäligen för aktörer med mindre förhandlingskraft.

Exempel 7

En aktör inom handelssektorn tillämpar ESG-kraven enligt den internationella standarden och förutsätter att alla varuleverantörer förbinder sig till kraven i köpeavtalen. Även om man i köpeavtalet har kommit överens om varuleverantörens skyldighet att uppfylla alla krav och påvisa dem enligt standarden, kan vissa krav på data som presenterats för primärproducenterna utifrån en helhetsbedömning anses oskäligen. Det är till exempel inte rimligt att kräva att jordbrukaren uppfyller ESG-kraven och påvisar dem på andra språk än Finlands officiella språk. Särskilt arrangemang som i praktiken förutsätter att jordbrukaren måste använda avgiftsbelagd experthjälp för att uppfylla de tekniska krav som ställs på ett främmande språk kan anses vara oskäligen.

Som god affärssed betraktas sådant förfarande i ekonomisk verksamhet som används av en samvetsgrann och ärlig näringsidkare och som godtas av konkurrenter och kunder. Ett vilseledande förfarande som strider mot denna definition är till exempel om köparen åberopar sitt lagstadgade informationsbehov och med hänvisning till det ensidigt kräver uppgifter i större omfattning än vad som är nödvändigt enligt bestämmelserna eller med hänvisning till bestämmelserna helt och hållet kräver andra uppgifter än sådana som är nödvändiga för att fullgöra sina egna skyldigheter.

Exempel 8

I ett köpeavtal har man kommit överens om att varuleverantören ger köparen de skiftesspecifika uppgifter om odlingen som köparen behöver för att visa att produkten uppfyller de ESG-krav som föreskrivs i lagen eller marknadsförts till kunderna. Om köparen använder uppgifterna exempelvis vid prisförhandlingarna under följande avtalsperiod, använder köparen uppgifterna för ändamål som strider mot avtalet och förfarandet kan anses strida mot god affärssed.

I vissa situationer kan också obalansen mellan vederlagen för produktion och överlåtelse av data anses vara oskäligen. I synnerhet för mindre aktörer som har en svagare förhandlingsposition är det viktigt att få den information som behövs för utvecklingen av deras affärsverksamhet och produkter av sådana avtalspartner som har en starkare förhandlingsposition.

Exempel 9

Ett företag inom livsmedelsindustrin säljer en ny produkt som företaget utvecklat till centralaffären och lämnar ut de detaljerade uppgifter om produkten som centralaffären kräver utan särskilt vederlag. Centralaffären vägrar att utan betydande vederlag överlåta till säljaren de marknadsdata som centralaffären fått i samband med försäljningen av produkten och som säljaren behöver för att utveckla affärsverksamheten. Villkoren i anslutning till överlåtande av data kan som helhet anses oskäligen med tanke på att säljaren har en svagare förhandlingsställning.

Även om ovannämnda EU:s dataförordning (EU 2023/2854) inte direkt tillämpas på avtalsvillkor och praxis som gäller data i leveransavtal, tar livsmedelsmarknadsombudsmannen de rättsliga principer som föreskrivs i förordningen till hjälp vid bedömning av oskäligheten.

Enligt artikel 13 i dataförordningen är följande avtalsvillkor som ensidigt åläggs ett annat företag automatiskt ogiltiga:

- Den ensidigt utdömande partens ansvar för sina egna åtgärder har uteslutits eller begränsats.
- Den ensidigt utdömande parten har uteslutit den andra partens möjligheter att reagera på avtalsbrott.
- Den ensidigt utdömande parten har ensamrätt att avgöra om de data som lämnas är i överensstämmelse med avtalet eller att tolka avtalet.

Enligt samma artikel är följande avtalsvillkor ogiltiga om den part som påfört avtalsvillkoret inte kan påvisa att villkoret är motiverat:

- Ett villkor som tillåter den part som ensidigt införde villkoret att få åtkomst till och använda den andra avtalslutande partens data på ett sätt som avsevärt skadar den andra avtalslutande partens legitima intressen, särskilt när sådana data innehåller kommersiellt känsliga data eller skyddas av företagshemligheter eller immateriella rättigheter.
- Ett villkor som hindrar en avtalspart att säga upp avtalet inom rimlig tid.
- Ett villkor som hindrar en avtalspart åtkomst till data som den parten har genererat.

Avslutningsvis

I anvisningarna ovan behandlas de bestämmelser i livsmedelsmarknadslagen som förbjuder avtalsvillkor och praxis som strider mot god handelssed.

Även sådana avtalsvillkor och handelssätt i anslutning till utnyttjande av data från utbyte av jordbruksprodukter och livsmedel som inte direkt förbjuds i lag kan vara skadliga för en hållbar och fungerande livsmedelsmarknad. ETMV:s mål är att en rättvis delning och utnyttjande av data ska skapa konkurrenskraft, stabilitet och investeringsvilja i hela livsmedelskedjan.

ETMV följer avtalsvillkoren och praxisen för delning och utnyttjande av data och bereder utifrån observationerna nödvändiga ändringar i anvisningarna. Enligt 5 § i livsmedelsmarknadslagen ger ETMV på basis av sina observationer vid behov även rekommendationer om livsmedelskedjans verksamhet samt ger aktörer i livsmedelskedjan råd om god affärssed.